

DE WADDEN VISIES OP DE WADDEN

VISIES OP DE WADDEN

Zes essays ten
behoefte van de
Beleidsverkenning
Toekomstige
Rol en Ambitie van
het Rijk voor het
Waddengebied

Voorwoord

Het Ministerie van Infrastructuur & Milieu heeft begin van dit jaar aan de Waddenacademie gevraagd of het onder haar auspiciën zes essays wil laten opstellen met, en ik citeer de aanvraagbrief van het Ministerie, ‘daarin beschreven de belangrijkste ontwikkelingen in en rond het waddengebied nu en in de komende decennia, die van invloed zijn op het realiseren van de doelen en ambities voor de Waddenzee en het waddengebied’.

De Waddenacademie stelde deze vraag van het Ministerie zeer op prijs. Goed beheer van de Waddenzee en het waddengebied vraagt om gebruikmaking van de best beschikbare kennis. In overleg met het Ministerie heeft de Waddenacademie zes jonge wetenschappers gevraagd om hun visie te geven op de vraag die vanuit het Ministerie aan de Waddenacademie werd gesteld.

De zes auteurs die door de Waddenacademie werden gevraagd waren:

Cultuurhistorie: dr. Linde Egberts Vrije Universiteit Amsterdam;

Ecologie: dr. Allert Bijleveld, NIOZ Koninklijk Nederlands Instituut voor Onderzoek der Zee

Energie: dr. Jan Post, Wetsus;

Internationale context: dr.ir. Chris Seijger, Deltares;

Klimaat: dr. ir. Jantsje M. van Loon–Steensma, Wageningen Universiteit & Researchcentrum;

Economie en havens: dr. Sierdjan Koster, Rijksuniversiteit Groningen.

De auteurs waren geheel vrij in het uitwerken van hun essay. Wel werd afgesproken om de inhoudsopgaven en de totstandkoming van de essays af te stemmen met de meest betrokken portefeuillehouders van de Waddenacademie. Aldus is ook geschied. Eind mei zijn de concept essays in Amersfoort besproken met de Projectgroep Structuurvisie Waddenzee. De definitieve essays zijn midden juni door de auteurs bij de Waddenacademie ingediend.

We hebben er bewust voor gekozen om de essays niet te redigeren, zodat ook de cultuurverschillen tussen de verschillende wetenschappelijke disciplines zichtbaar worden. Dat laat onverlet dat er wel een aantal punten zijn die in elk van de essays op een of andere wijze terug komen. Zonder uitputtend te willen zijn wil ik in dit verband een drietal punten noemen.

In de eerste plaats benadrukken alle auteurs het belang om ‘groot te denken’:

Het waddengebied moet worden gezien in een in een internationale context. Veranderingen elders in de wereld kunnen van grote invloed zijn op het Wadden ecosysteem en op de sociaaleconomische en sociaal-culturele omstandigheden in het waddengebied.

In de tweede plaats vinden de auteurs het noodzakelijk om te werken aan een gedeelde visie op de essentiële waarden van het waddengebied:

Wat is de ‘stip op de horizon’, waar we met z’n allen naar toe willen werken, ons tegelijkertijd realiserend dat deze stip altijd voor ons uit zal blijven gaan?

In de derde plaats wordt het aspect van samenhang benadrukt:

Een economisch duurzaam waddengebied is niet mogelijk zonder een florerende ecologie en omgekeerd. Dit vraagt om samenwerking tussen bewoners van het gebied, wetenschappers, milieuorganisaties, ondernemers en bestuur en beleid. We zijn gezamenlijk verantwoordelijk voor dit unieke werelderfgoed.

In de optiek van de Waddenacademie hebben de zes jonge wetenschappers met hun essays ‘food for thought’ gegeven in het traject dat moet leiden tot de Beleidsverkenning Toekomstige Rol en Ambitie van het Rijk voor het Waddengebied.

Ik wens u veel leesplezier.

Namens de Waddenacademie,

Prof.dr. Jouke van Dijk,
directeur

Inhoudsopgave

Wat verklaart de grootschalige ecologische ontwikkelingen in de Waddenzee? Implicaties voor monitoring, onderzoek en beleid

dr. Allert Bijleveld

6

Volledig zelfvoorzienend door Wadden Watts.

dr. Jan Post

20

Voorbij de harde grens. Een cultuurhistorisch toekomstperspectief voor het Nederlandse Waddengebied

dr. Linde Egberts

30

Waddengebied in een veranderend klimaat. Going with the flow of vasthouden?

Dr. ir. Jantsje M. van Loon-Steensma

48

Wat als alle Chinezen eenmaal in hun leven het Waddengebied willen bezoeken?

dr.ir. Chris Seijger

64

Aan de Grens. Economische Ontwikkeling in het Waddengebied

dr. Sierdjan Koster

76

Wat als alle Chinezen eenmaal in hun leven het Waddengebied willen bezoeken?

dr.ir. Chris Seijger
(Deltares)

Synopsis

Dit essay is geschreven ter ondersteuning van de beleidsverkenning voor de Structuurvisie Waddenzee. De toekomst van het Waddengebied wordt vanuit een internationaal perspectief bekeken. Het vergroten van de internationale aantrekkelijkheid is als centrale doelstelling uitgewerkt in dit essay. Door de UNESCO Werelderfgoedstatus beter te benutten kan de Wadden een exclusief voorbeeld worden hoe mens en natuur duurzaam voortbestaan. Voorbeelden uit China, Amerika, Italië en Duitsland illustreren hoe natuur en economie zich tot elkaar verhouden in ondiepe kustgebieden. De internationale aantrekkelijkheid kan vergroot worden door modern natuurbeleid, goed waddenondernemerschap en internationale allure voor een duurzame boterham.

De Lonely Planet en de Waddenzee

Als backpacker ben ik een groot liefhebber van de Lonely Planet reisgids. Niet om mijn reis in Marokko van dag 1 tot 21 vol te plannen. En ook niet om alle tips voor restaurants en hotels in Peru klakkeloos op te volgen. Wel omdat de Lonely Planet mij een goed eerste overzicht geeft van mooie natuur- en wandelgebieden in Mexico, prachtige tempels op Sicilië en hoe ik daar het beste kom met (nacht)bus. Extra kruisjes zet ik in mijn gids bij UNESCO World Heritage bezienswaardigheden. Dan weet ik dat ik iets unieks van de wereld zal zien dat goed beschermd en onderhouden is. De moeite waard dus! Internationaal bekeken is de Waddenzee maar weinig bekend. De bescherming mag misschien goed geregeld zijn, buitenlandse toeristen zullen nog niet zo snel kruisjes zetten voor een bezoekje aan de Waddenzee. Op het online forum van de Lonely Planet wordt vooral gesproken over de Friese taal, koeien en bruisend Groningen.... Er is nog wat werk aan de winkel om het Waddengebied internationaal op de kaart te zetten. Dat aandacht van de Lonely Planet belangrijk is bleek wel toen Texel eind mei opgenomen werd in de top 10.

Door de bekendheid van het Waddengebied internationaal te vergroten kan er een beter toekomstperspectief ontstaan voor de miljoenen mensen die er wonen en werken. Het is belangrijk om goed te beschermen wat er is. De Wadden vormen namelijk een uniek ondiep kustgebied, het grootste ter wereld, dat zich uitstrekt van Den Helder tot voorbij Esbjerg in Denemarken. Het staat in nauwe verbinding met het vasteland, heeft de Noordzee als voorland en verre buurlanden als Siberië en Marokko. Het gebied is echter geen afgesloten natuurreservaat, en het toekomstperspectief voor de mens is niet bijster goed. De werkgelegenheid neemt namelijk af. Zoals beschreven in het Economie essay concentreren de banen zich meer in de steden. Een kans om te komen tot een beter toekomstperspectief blijft grotendeels onbenut, omdat grotendeels voorbij wordt gegaan aan de unieke waddennatuur, -cultuur en -landschap. Ik beschouw in dit essay de Werelderfgoedstatus als een kans om te komen tot een beter perspectief. Een kans omdat deze status tot op heden weinig is benut maar nauw raakt aan de kernwaarden. De Wadden

kunnen fungeren als prachtig voorbeeld hoe mens en natuur duurzaam voortbestaan in een UNESCO Werelderfgoed. Dit essay werkt dit perspectief uit aan de hand van een internationale blik op de Wadden en de gedachte dat in 20 jaar tijd dit gebied zo uniek wordt bevonden dat alle Chinezen het willen bezoeken. In vier stappen wordt dit perspectief uitgewerkt. Eerst wordt het wereldwijd unieke van het Waddengebied beschreven. Vervolgens volgt een overzicht van belangrijke onderwerpen voor internationaal beheer. Daarna volgen internationale voorbeelden van de samenhang van economie, toerisme en natuur in ondiepe kustgebieden. Tot slot worden aanbevelingen gegeven om de internationale aantrekkelijkheid te vergroten.

Ondiepe kustgebieden: uniek in de wereld en kwetsbaar

Aan de zuidelijke rand van de Noordzee bevindt zich de Waddenzee, een uniek intergetijdengebied. Met het ritme van het getij valt tweemaal daags een gebied ter grootte van 4700 km2 droog. Dit droogvallende gebied is net zo groot als de provincies Groningen en Drenthe. Daarmee is de Waddenzee wereldwijd het grootste gebied van zand- en slibplaten.

Figuur 1: Trekgedrag van vogels die bijtanken in de Waddenzee. De steenloper hopt (links), de bonte strandloper stapt (midden) en de kanoet maakt een reuzensprong (rechts). Bron: Piersma.

Eilanden, zandbanken en kwelders bieden bescherming tegen wind en ruwe golven van zee. Tegelijkertijd heeft de Waddenzee een aantrekkelijke menukaart voor vissen, vogels en garnalen. Het voedselaanbod is dankzij de droogvallende wadplaten 10 tot 20 keer hoger dan in nabijgelegen diepere wateren. Dit zorgt ervoor dat 10 tot 12 miljoen vogels jaarlijks bijtanken in de Waddenzee. De Waddenzee vormt een belangrijke tussenstop op hun weg naar andere kustgebieden tussen Siberië en zuidelijk Afrika. Zie Figuur 1 voor enkele trekroutes van vogels. Daarnaast vormt de Waddenzee een gigantisch biologisch filter tussen het achterland en de Noordzee waarin schelpdieren, fytoplankton en kwelders het water filteren en op kwaliteit houden.

Niet alleen de natuur kenmerkt het Waddengebied. De havens van Den Helder en Hamburg maken onderdeel uit van internationale scheepvaartroutes waarvoor vaargeulen uitgebaggerd moeten worden. De uitdijende landbouw heeft geleid tot gedeeltelijke inpoldering en daarnaast vormen toerisme en visserij belangrijke inkomstenbronnen voor Denen, Duitsers en Nederlanders. De mens en de natuur zijn door de eeuwen heen sterk met elkaar verbonden. Het Cultuurhistorie essay beschrijft deze verwevenheid van mens en natuur in detail.

Figuur 2: Belangrijke ondiepe kustgebieden met eilanden en wadplaten in de wereld. Bron: Waddenacademie.

Wereldwijd zijn er slechts enkele vergelijkbare ondiepe kustgebieden, zie Figuur 2. Het unieke karakter van de Waddenzee is onderstreept door het te plaatsen op de Werelderfgoedlijst. ‘Inscription on this List confirms the outstanding universal value of a cultural or natural property which requires protection for the benefit of all humanity’. Doorslaggevende criteria voor UNESCO waren de unieke geomorfologie, het wereldwijde belang van het ecosysteem en de biodiversiteit. Duitsland en Nederland ontvingen de oorkonde in 2009, in 2014 is Denemarken daar aan toegevoegd. De UNESCO Werelderfgoedstatus is een volgend hoofdstuk in de geschiedenis van internationale afspraken die relevant zijn voor de Waddenzee. Van Verdragen van Bern (1979) en Bonn (1979) voor behoud van dieren, planten, trekkende diersoorten, tot het Ramsar Wetland verdrag (1984) en de African Eurasian Waterbird Agreement (1998). Ook op Europees niveau zijn richtlijnen ontwikkeld die van toepassing zijn voor instandhouding van de biologische diversiteit en goede waterkwaliteit (Vogelrichtlijn 1979, Habitatrichtlijn 1992, Kaderrichtlijn Water 2000). Bescherming van het Wadden-

gebied lijkt daarmee op papier goed geregeld en evaluaties van onder andere de Algemene Rekenkamer suggereren dat de natuur goed beschermd wordt. Niet overal in de wereld is de bescherming van ondiepe kustgebieden goed geregeld. Langs de randen van de Gele Zee (China, Noord- en Zuid-Korea) is het slecht gesteld met de wadplaten. Tussen 1950 en 2000 is 65% verdwenen mede door inpoldering, bodemdaling, zeespiegelstijging en verminderde sedimenttoevoer. De druk op dit gebied neemt alleen maar verder toe met stedelijke groei van grote havensteden als Shanghai en Qingdao en het recent voltooide Koreaanse inpolderingsproject Saemangeum. In 2006 werd 400 km2 van het ondiepe kustgebied ingedamd. De drastische afname in wadplaten heeft dan ook direct zijn weerslag op trekvogels tussen Australië en Siberië. Onderzoekers observeerden afnames variërend van 20-30% over de periode 2006-2013. Met de huidige inpolderingen kunnen de trekvogelpopulaties in de komende 3-4 jaar halveren.

Bovenstaande leidt tot de conclusie dat het Waddengebied uniek is in de wereld. De bescherming is gelukkig goed op orde. Een blik op de Gele Zee laat zien hoe kwetsbaar dit soort gebieden zijn als verstedelijking en economische groei ongebreideld doorgaan. Voor de Waddenzee betekent dit dat als trekvogels het moeilijk krijgen in bijvoorbeeld Marokko, ze misschien niet langer op het wad zijn te bewonderen. Zie ook het Ecologie essay voor de verbondenheid van het ecosysteem. Inzicht in de kwetsbaarheid en internationale invloeden op de Waddenzee zijn dus belangrijk voor goed internationaal beheer van de Waddenzee.

Internationaal beheer: de invloed van de wereld op de Waddenzee

De opvattingen lopen uiteen over de mate waarin internationaal beheer van de Waddenzee succesvol is. De trilaterale samenwerking (sinds 1978) wordt als zeer belangrijk ervaren voor politieke samenwerking. Er vinden discussies plaats over onder andere natuurbescherming, windmolens, visserij, scheepvaartveiligheid en onderzoek. Ook was de trilaterale samenwerking bepalend voor het verkrijgen van de UNESCO Werelderfgoedstatus. Kritische geluiden zijn er ook. Concrete internationale samenwerking vindt versnipperd plaats en krijgt vooral vorm door projecten en samenwerkingsverbanden tussen onderzoekers en natuurbeschermingsorganisaties. Er is geen sprake van een coherente en consistente internationale samenwerking. Dit laatste punt wordt onderstreept door de moeizame Nederlands-Duitse samenwerking in het Eems-Dollard estuarium voor het opstellen van een Integraal Management Plan.

Internationale ontwikkelingen zullen de komende decennia voor diverse uitdagingen zorgen in het internationale beheer van het Waddengebied. Onderstaand overzicht biedt een impressie hiervan.

Economische groei Het is zeer waarschijnlijk dat de economie wereldwijd verder zal groeien, met name in Afrika, Azië en Latijns-Amerika. Als gevolg daarvan zal de containerscheepvaart verder toenemen. Het zal drukker worden in de havens, meer exoten zullen meereizen in ingenomen ballastwater, en vaargeulen dienen misschien vaker gebaggerd te worden. Scheep-

vaart, veiligheid, en invasieve soorten blijven belangrijke aandachtspunten voor beheer van de Waddenzee.

Bevolkingsgroei De Verenigde Naties voorziet tot 2040 in alle scenario's een groei in de wereldbevolking. De impact hiervan is misschien beperkt voor Duitsland, Denemarken en Nederland. Maar bijvoorbeeld in Afrika zal de druk op natuurgebieden langs de Oost Atlantische vliegroute toenemen door verdere verstedelijking en toegenomen inkomens. Bescherming van natuurgebieden langs de volledige vliegroute vormt dus een belangrijk thema om een grote populatie van trekvogels in de Waddenzee te houden.

Klimaatverandering De mens heeft de afgelopen eeuw ervoor gezorgd dat de uitstoot van broeikasgassen flink is toegenomen. Dit leidt tot opwarming van de aarde en stijgende zeespiegels. Klimaatscenario's van het KNMI voorspellen dat in 2050 de zeespiegel 15 tot 40 centimeter zal stijgen t.o.v. 2010. De rijzende zeespiegel vormt een directe bedreiging voor het areaal wadplaten. Professor Stive stelde in 2004 in het NRC dat de Waddenzee de zeespiegelrijzing de afgelopen 1000 jaar goed kon bijbenen, maar dat met de versnelde zeespiegelrijzing over 40 jaar bijna de helft van de wadplaten verdwenen zullen zijn. Het areaal van wadplaten blijft dus een belangrijk onderwerp. Zie ook het Klimaat essay over de toekomst van wadplaten in een veranderend klimaat.

Verontreiniging Met een grotere bevolking die meer te besteden heeft zal er ook meer plastic worden geproduceerd en geconsumeerd. De afvalberg neemt toe. Grote stukken afval vormen een directe bedreiging voor vissen en vogels die er in kunnen stikken, bovendien verontreinigen ze de kustlijn zodra ze aanspoelen. Daarnaast is er plastic afval dat uiteen valt in kleinere deeltjes, de zogeheten microplastics. Zeedieren zullen aan grotere concentraties worden blootgesteld en daarmee komt het ook in de menselijke voedselketen. De plastic soep wordt geassocieerd met de grote oceanen, maar kan dus ook een bedreiging vormen voor de Waddenzee. Deze staat in open verbinding met de oceanen en een aanzienlijk deel van het plastic komt van het vasteland en beland via rivieren in zee. Het beheersen van plastic afval is dus belangrijk voor een gezonde Waddenzee.

Toerisme Doordat de inkomens wereldwijd stijgen ontstaat er een grotere groep mensen die op vakantie wil. In 2014 waren er wereldwijd 1.1 miljard internationale toeristen, voor 2030 worden er 1.8 miljard verwacht wereldwijd. Onder andere steeds meer Chinezen gaan op vakantie en zij geven steeds meer geld uit. Voor het Waddengebied betekenen meer toeristen een kans voor extra banen en inkomsten, zolang de activiteiten geen afbreuk doen aan de natuur en het landschap. Zie ook het Economie essay voor het ruimtelijke beslag van toerisme.

Duurzame energie In 2010 hebben de Deense, Nederlandse en Duitse overheden de ambitie omarmt om de Waddenregio in 2030 klimaatneutraal te maken. Door te zorgen dat de trilaterale regio in 2030 niet langer bijdraagt aan klimaatverandering hopen de overheden van de Waddenzee een voorbeeldgebied te maken voor andere kwetsbare kustgebieden wereldwijd. Het behalen en uitdragen van de duurzame energie doelstelling voor het Waddengebied blijft dus een internationaal aandachtspunt. Het Duurzame Energie essay laat zien hoe het Nederlandse Waddengebied zelfvoorzienend kan zijn.

Internationaal intermezzo

Bovenstaande ontwikkelingen zijn niet uniek voor de Waddenzee. Doordat ze wereldwijd optreden kunnen we leren van andere ondiepe kustgebieden. Hoe gaan zij om met deze ontwikkelingen? Hoe zorgen zij dat economische groei, toerisme en natuurbeheer hand in hand gaan? Voorbeelden uit Amerika, Venetië en Duitsland laten verschillende routes zien.

De stad **Venetië** en de omliggende lagune werden in 1987 op de UNESCO Werelderfgoedlijst gezet. Iedereen wil een keer in zijn leven naar Venetië en daarmee staan de omringende gemeenten voor een grote uitdaging om dit erfgoed te beschermen en in stand te houden. Jaarlijks wordt Venetië overstroomd door 22 miljoen toeristen en Venetië wordt meer en meer een attractiepark waarin de oorspronkelijke bewoners zich geen huis meer kunnen veroorloven. Het toerisme in de stad is verre van duurzaam en wordt regelmatig gekarakteriseerd als goedkoop massatoerisme (zie Figuur 3). Vier van de vijf toeristen brengen er niet de nacht door. En slechts een op de tien toeristen

Figuur 3: Roger Federer (ont)siert het San Marco Plein met een horloge reclame. Foto: Ernst-Jan Pfauth

bezichtigt culturele bezienswaardigheden. De gewone Venetiër ontvlucht zijn stad vanwege hoge huizenprijzen en daarmee verdwijnen lokale ambachten, cultuur en kwaliteitsproducten. Er is wel financiering beschikbaar voor icoonprojecten als de knalgele stormvloedkering terwijl het riool en de kanalen niet op orde worden gehouden. Het besef is er dat toerisme en Venetië onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn, maar dat een andere vorm van toerisme nodig is om recht te doen aan het erfgoed van de lagune en stad. Het nieuwe beheersplan 2012–2018 heeft het dan ook nadrukkelijk over het counteren van mono-toerisme door steun te geven aan lokale activiteiten als glasblazen en streekgerechten. Tegelijkertijd moet er meer aandacht komen voor het achterland en agro-toerisme in de streek. Via dit soort initiatieven hopen de Venetiërs de toerismestroom te kunnen ombuigen naar een stroom die ten goede komt aan de lagune, stad en de lokale economie. In plaats van in te spelen op massatoerisme, of in het geval van de Wadden goedkoop eilandtoerisme, kan er ook ingespeeld worden op lokale kwaliteiten en initiatieven.

Aan de westkust van Amerika liggen de wetlands van **San Francisco Bay**. De wetlands vormen een natuurlijke buffer tussen het land en de baai, en zijn onder meer belangrijk voor de natuur, schoon water en de mens (recreatie, bescherming tegen overstromingen). De Californiërs hebben weinig overgelaten van de wetlands. Momenteel is er nog 17% van het oorspronkelijke wetland areaal over. Sinds de komst van de goudzoekers in 1850 is er veel verdwenen door landaanwinning en zoutwinning. Deze drastische afname van onder andere wadplaten (tidal mudflats) heeft direct geleid tot minder vissen, minder vogels en een verslechterde waterkwaliteit.. Daarnaast kunnen overstromingen meer schade aanrichten. In 1961 werd de milieubeweging opgericht, om het illegaal inpolderen van de baai een halt toe te roepen en de baai meer toegankelijk te maken voor het publiek. Het draagvlak voor de milieubeweging is zo sterk dat San Francisco Airport na jarenlange strijd in 2008 besluit om geen nieuwe landingsbaan in de baai aan te leggen. Langs de randen van de baai wordt her en der land aangekocht om het areaal van wetlands en wadplaten te vergroten. Onder andere in de zuidpunt is 60 km² grond aangekocht (grootte van Manhattan) voor herstel van wetlands.

Financiering voor herstelwerkzaamheden vormt een grote uitdaging, maar de partijen denken een uitweg gevonden te hebben. Via uitgebreide mediacampagnes is het gelukt om inwoners te laten instemmen met een zelf opgelegde belasting. De komende 20 jaar zullen inwoners 12 dollar belasting betalen voor herstel van wetlands en schoon water. Dit voorbeeld laat eens temeer zien hoe kwetsbaar wetlands zijn. Publieke steun is essentieel voor herstel, en goede vermarkting van bedreigd natuurgebied kan leiden tot extra financiering.

Duitsland heeft de Waddenzee beschermd als een Nationaal Park. Elke deelstaat aan de Noordzeekust heeft een eigen Nationaal Park (Sleeswijk Holstein, Hamburg, Nedersaksen). Deze vorm van beheer wordt als minder versnipperd gezien en sturing vindt meer gestructureerd plaats dan in Nederland. De uitstraling van het werelderfgoed is beter geregeld en strakker georganiseerd dan in Nederland. Deze actieve houding van Duitsland was ook al zichtbaar in het Mens en Biosfeer programma van UNESCO. Dit programma gaat specifiek in op een evenwichtige relatie tussen mens en leefomgeving. Duitsland neemt zeer actief deel aan deze internationale samenwerking, terwijl Nederland daar slapend lid lijkt te zijn. Dat het wadden-toerisme in Duitsland dan ook beter vermarkt wordt zal geen verrassing zijn. De branding is duidelijk, men is aanwezig op vakantiebeurzen, er staan borden langs de snelweg en thematrips rond de Waddenzee worden aangeboden. Kortom, de Duitsers maken actief gebruik van de UNESCO Wereld Erfgoed status om toeristen te trekken. In het Nederlandse gedeelte kan de Werelderfgoedstatus beter benut worden. De uitdagingen voor goed beheer zijn niet per se uniek voor de Wadden. Voorbeelden uit Venetië, San Francisco Bay en Duitsland laten zien hoe een invulling gegeven kan worden aan natuurbescherming en economische activiteiten. Toerisme, recreatie en lokale betrokkenheid zijn daarin terugkerende thema's.

Internationale uitstraling: de Waddenzee op gelijke hoogte met de Galapagos eilanden

De status van het werelderfgoed wordt onvoldoende benut. De UNESCO status kan gebruikt worden voor internationaal beheer,

samenwerking, duurzame recreatie en toerisme. De internationale voorbeelden geven een inkijkje welk perspectief past bij het Waddengebied. Megasteden of grootschalige inpoldering zoals in San Francisco Bay is niet gewenst. Hetzelfde geldt voor het goedkope massa-toerisme waar Venetië zo onder zucht. Maar waar het massatoerisme de vloek en zegen van Venetië is, zou natuurbescherming wel eens de vloek en zegen van het Waddengebied kunnen zijn. Waar in de vorige eeuw exploitatie verdoersloeg tot en met plannen voor complete inpoldering lijkt er nu voornamelijk vanuit natuurbescherming te worden gedacht terwijl er alleen al in Nederland een kwart miljoen mensen wonen en werken in het Waddengebied. Hoe zorgen we ervoor dat de mensen niet hun eigen regio ontvluchten net zoals de Venetiërs? Hoe keren we het schip van afnemende werkgelegenheid? Met ondiepe kustgebieden die wereldwijd onder druk staan kan de Waddenzee een uniek voorbeeld worden van hoe mens en natuur duurzaam voortbestaan in een UNESCO werelderfgoed. Het complete kustgebied langs de Nederlandse, Duitse, Deense grens wordt gekenmerkt door natuur, landbouw en toerisme. De Waddenzee kent een fascinerende ontstaansgeschiedenis, een rijke historie (denk aan de rede van Texel) en bevat mooie verhalen over de strijd tegen het water (zie ook Klimaat Essay). De vraag over Chinezen die de titel vormt van dit essay is misschien groot, maar ik ben van mening dat dergelijke vragen vaker gesteld moet worden om een wenkend perspectief te bieden voor inwoners van dit unieke intergetijdengebied. Diverse experts hebben uiteenlopende meningen hoe mens en Waddenzee zich in internatio-

naal perspectief kunnen ontwikkelen. Allereerst ziet Barend ter Haar een kans voor meer internationale samenwerking met vergelijkbare gebieden wereldwijd via UNESCO programmering. In het Mariene Programma zijn 47 mariene werelderfgoederen uit 35 landen ondergebracht. Het Mens en Biosfeer programma bevat bijna 700 reservaten in 120 landen, waaronder 16 grensoverschrijdend zijn. Juist in de reservaten wordt gezocht naar de juiste balans tussen economie en natuur. Sjon de Haan beschrijft hoe lokale partijen een strategie voor duurzaam toerisme ontwikkeld hebben met aandacht voor toerisme, natuur en landschap. Uitvoering blijkt echter lastig. De Werelderfgoedstatus is slecht vindbaar op het internet en bewoners en ondernemers zijn er onvoldoende van op de hoogte Het nationale park model uit Duitsland en Denemarken biedt uitkomst omdat het park alles coördineert rond de Werelderfgoedstatus, van certificering van ondernemers tot centrale marketing. Tot slot ziet Pier Vellinga heil in een koepelorganisatie die zich sterk richt op lokale ondernemers en vrienden van het wad. Deze organisatie kan zorgen voor nieuw ondernemerselan in het trilaterale Waddengebied en tegelijkertijd wordt het initiatief voor toerisme gelegd bij de creatieve en visionaire ondernemers. In 20 jaar tijd kan een dergelijke organisatie uitgroeien tot een krachtig netwerk dat het werelderfgoed internationaal uitstekend weet te vermarkten. Ik eindig dit essay met drie aanbevelingen die de internationale aantrekkelijkheid kunnen vergroten, en bij kunnen dragen aan een evenwichtige relatie tussen mens en natuur in de Wadden. Ik schets bij elke aanbeveling een doorkijk met voorbeelden waar de aanbeveling toe zou kunnen leiden.

1. Modern natuurbeleid

We moeten naar modern natuurbeleid waarin veel meer de integratie tussen natuur en natuurminnende economische activiteiten wordt gezocht. Niet alleen op papier, maar ook in de praktijk. Het werk van de stichting Commonland laat bijvoorbeeld zien hoe in de Baviaanskloof –een Werelderfgoedgebied in Zuid Afrika- commerciële strategieën bijdragen aan natuur en mens in een gebied i.p.v. maximale winsten voor bedrijven buiten het gebied. Aandacht voor mens en natuur is daarbij essentieel. Over 10 jaar heeft dit er toe geleid dat onderzoekers met beleidsmakers en inwoners afspraken hebben gemaakt over een duidelijke zonering in het Waddengebied. Partijen spreken af om de nieuwe zonering 5 jaar uit te proberen omdat de natuur robuust genoeg is. Organisaties zoals Commonland helpen om invulling te geven. Inspiratie komt uit internationale voorbeelden. Er is onderscheid gemaakt in zeer kwetsbare natuurgebieden (niet toegankelijk voor economische activiteiten, herstel en behoud biodiversiteit), natuurgebieden (robuust voor natuurminnende activiteiten zoals wadlopen, rondvaarten), extensieve gebieden (natuur maar ook toerisme, visserij, landbouw, aquacultuur) en economische gebieden (gericht op economische ontwikkeling, nieuwe bedrijven, positieve impact op de natuur). Na 5 jaar heeft dit nieuwe beleid in het Nederlandse Waddengebied geleidt tot 10 economische activiteiten die voorheen niet van de grond zouden zijn gekomen. Tevens zal na 5 jaar blijken of dit moderne natuurbeleid kan rekenen op steun van inwoners, onderzoekers en beleidsmakers.

2. Goed waddenondernemerschap

De ‘waddenondernemers’ moeten zich beter organiseren. Ondernemers in het gebied zijn de motor om het potentieel van de Waddenzee te ontsluiten. Zij kunnen met hun creativiteit, lokale kennis en businessplannen invulling geven aan economische activiteiten die passen bij de unieke waarden en Werelderfgoedstatus van het Waddengebied. Te denken valt aan cuisine, oude ambachten, beleven van historie en natuur. In trilateraal perspectief kunnen zij ideeën uitwerken op welke wijze het Waddenzee werelderfgoed internationaal goed uitgevent kan worden met bijvoorbeeld logo’s en spelregels voor goed waddenondernemerschap. De overheid stelt voornamelijk kaders en faciliteert de ondernemers en vrienden van het wad in hun zoektocht naar passende activiteiten voor toerisme. Over 10 jaar bevindt de toeristenindustrie zich in een cultuuromslag. Het adagium ‘mijn opa melkte koeien, ik melk toeristen’ is er nog steeds, deze ondernemers plukken het laaghangende fruit van eilandtoerisme. Maar er ontstaat ook een nieuwe generatie, een nieuw gilde van waddenondernemers. Zij zijn wars van goedkoop massatoerisme, en slaan de handen ineen om op (wadden)maat gemaakte diensten te leveren aan Waddenzee toeristen. Te denken valt aan ‘terug in de tijd tours’, ‘wad en mens door de eeuwen heen’, ‘proef het wad expedities’. Zij zijn doordrongen van het unieke van de Waddenzee, en weten dit direct te vertalen naar een verdienmodel en internationale klandizie. Hoe lang zullen we wachten op een Michelinster restaurant in het Waddengebied, dat enkel werkt met streekproducten? Dit nieuwe ondernemerschap leidt tot een grotere en hoogwaardige toerismestroom. Dit leidt tot 30% meer toeristen, verspreid over eiland en vasteland.

3. Internationale allure voor een duurzame boterham

Trots en enthousiasme voor de Waddenzee en bijbehorende unieke status moet weer groeien. Het aanvankelijke enthousiasme ten tijde van de UNESCO nominatie lijkt te zijn weggesijpeld. Ten tijde van de nominatie was er ook al weerstand tegen de nominatie wegens onduidelijkheden over verplichtingen en impact van de status. Nu blijkt dat de verplichtingen zeer beperkt zijn zouden de inwoners juist enthousiast moeten zijn. Het Waddengebied is uniek in de wereld, qua natuur, ecologie en cultuur. Het is het grootste en best beschermde intergetijdengebied ter wereld! Door weer te beseffen hoe uniek en bijzonder dit gebied is, kan enthousiasme en trots groeien. Door dit gevoel meer uit te dragen kunnen meer inwoners een goede duurzame boterham verdienen aan hun eigen gebied!

Op de golven van dit hernieuwde enthousiasme promoot de overheid en de toerismesector het wad bij handelsmissies, op congressen en vakantiebeurzen. Over 10 jaar heeft dit ertoe geleid dat er in elk dorp een fysieke en digitale informatiezuil is over het wereldwijd unieke Waddengebied. Verhalen en anekdotes over het unieke van het Waddengebied zijn digitaal in het landschap verankerd en opgenomen in onderwijspakketten. Tevens is er aandacht voor hoe mens en natuur in balans met elkaar zijn, en hoe andere ondiepe kustgebieden er voor staan. De lobby van de overheid leidt er toe dat het waddengebied breed uitgemeten wordt in alle grote reisgidsen. Reisbureaus uit interessante markten zoals Japan en China hebben de Waddenzee in hun reisaanbod opgenomen. Internationale kranten als The New York Times, The Guardian en the Economist erkennen de internationaal unieke trekpleister. Het Waddengebied krijgt een eervolle vermelding in hun vakantie Top-10 lijsten.

Nawoord

Sommigen onder u zullen het onrealistisch vinden om te denken dat Chinezen in grote horden naar de Waddenzee komen. Zij zullen hun gelijk bevestigd zien in een toespraak van Minister Kamp (Figuur 4). Voor een groep Chinezen op het Tourism Seminar (januari 2015) rept hij met geen woord over de Waddenzee maar noemt wel Giethoorn, Delft en Gouda. Tegelijkertijd hoef ik juist alleen maar te denken aan Giethoorn (zie Figuur 5) om te bedenken hoe binnen 10 jaar een nieuwe minister de Waddenzee kan aanprijzen. De documentaire ‘Ni Hao Holland’ brengt prachtig in beeld hoe Chinezen Amsterdam verruilen voor de rust en natuur van Giethoorn. Giethoorn plukt de vruchten van goede handelscontacten met Chinese reisbureaus. In 10 jaar tijd is het aantal Chinese bezoekers gegroeid tot zo’n 150.000 toeristen. Ondernemers in Giethoorn hebben zich snel aangepast met harde bedden, noedelkokers, Chinese les en buskaartjes. Tel daarbij op dat de Chinezen weinig heel laten van hun eigen Waddenzee en je ziet in 10 jaar tijd onze minister de Waddenzee zo aanprijzen als de Galapagos of Gele zee van het Noordelijk Halfrond!

Figuur 4: Minister Henk Kamp

Figuur 5: Chinezen varen rond in Giethoorn. Foto: Jetske van Beek.

Geraadpleegde bronnen

Aa, B.J.M. Van Der, Groote, P.D., and Huigen, P.P.P., 2004. "World Heritage as NIMBY? The case of the Dutch part of the Wadden Sea." *Current Issues in Tourism* 7 (4-5), pp. 291-302.

Algemene Rekenkamer, 2013. *Waddengebied: natuurbescherming, natuurbeheer en ruimtelijke inrichting*. Den Haag, Nederland.

De Haan, S., 2015. "Werelderfgoedstatus lijdt onder versnippering." *Friesch Dagblad*, 31 maart 2015.

Dijk, J. Van., Broersma, L., and Mehnen, N., 2016. "Options for socioeconomic developments in ICZM for the tri-national Wadden area." *Ocean & Coastal Management* 119, pp. 76-92.

Ferwerda, W., 2015. *4 returns, 3 zones, 20 years: A holistic framework for ecological restoration by people and business for next generations*. RSM/IUCN CEM, Rotterdam, Nederland.

Frederiksen, J. (Ed.), 2012. *Het Waddengebied – Een cultuurlandschap van wereldklasse*. Waddenacademie and Common Wadden Sea Secretariat.

Haar, B. Ter, 2012. "De wereld, de Waddenzee en UNESCO." Paper presented at Wadblik, 16 January 2012, Filmhuis Leeuwarden, Nederland.

Kesteren, D. van, 2015. "Plastic soep linke soep." *H₂O* (januari), pp. 24-27.

Murray, N.J., Ma, Z., and Fuller, R.A., 2015. "Tidal flats of the Yellow Sea: A review of ecosystem status and anthropogenic threats." *Austral Ecology* 40(4), pp. 472-481.

Oosterveld, H.R., 2011. *Een wereld van verschil: Veertig jaar beleid in het waddengebied*. Waddenacademie en Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie.

Piersma, T., 1987. "Hink, stap, of sprong? Reisbeperkingen van acrtische steltlopers door voedselzoeken, vetopbouw en vliegsnelheid." *Limosa* 60, pp. 185-194.

Piersma, T., Lok, T., Chen, Y., Hassel, C.J., et al., 2016. "Simultaneous declines in summer survival of three shorebird species signals a flyway at risk." *Journal of Applied Ecology* 53(2), pp. 479-490.

Raad voor de Wadden, 2011. *Regio aan het roer. Governance als uitdaging voor het Waddengebied*. Advies 2011/03. Leeuwarden, Nederland.

Reise,K., Baptist, M., Burbridge, P., Dankers, N., et al., 2010. *The Wadden Sea - A Universally Outstanding Tidal Wetland*. Wadden Sea Ecosystem 29, pp. 7-24. Common Wadden Sea Secretariat, Wilhemshaven, Duitsland.

Revier, H., Postma, A., and Folmer, A., 2012. "Some observations on tourism development in the Dutch Wadden Sea area." Artikel gepresenteerd op het 7th International Coastal & Marine Tourism Congress, Breda, Nederland.

Royal HaskoningDHV, 2015. *Evaluatie Structuurvisie derde nota Waddenzee: Ontwikkelen als perspectief, beschermen als basis*.

Seijger, C., Tatenhove, J. Van, Dewulf, G., and Otter, H., 2014. "Responding to coastal problems: Interactive knowledge development in a US nature restoration project." *Ocean & Coastal Management* 89, pp. 29-38.

UNESCO, 2014. "Man and Biosphere: will the Netherlands become more active?" Opgehaald via <https://www.UNESCO.nl/en/node/2683> (laatste bezoek op 11-06-2016)

UNESCO Venice Office, 2011. *Culture and Development in Venice: From Restoration to Revitalization?* UNESCO, Venetië, Italië.

World Tourism Organisation, 2015. *Tourism Highlights 2015 Edition*. UNWTO, Madrid, Spanje.

Websites
Documentaire Ni Hao Nederland: http://www.npo.nl/teledoc-campus/10-05-2015/AT_2031723 (laatste bezoek op 11-06-2016).

Minister Kamp toespraak Tourism Seminar 29 Januari 2015 in China: <https://www.rijksoverheid.nl/regering/inhoud/bewindspersonen/henk-kamp/documenten/toespraken/2015/01/29/toespraak-van-minister-kamp-bij-het-tourism-seminar> (laatste bezoek op 11-06-2016)

Prof. Piersma over trekvogels in de Gele Zee: <http://www.birdlife.org/asia/news/reclamation-yellow-sea-causing-serious-declines-migratory-shorebirds> (laatste bezoek op 11-06-2016).

Prof. Stive over verdwijnen van wadplaten in het NRC: <http://www.nrc.nl/handelsblad/2004/03/20/verdrunken-wadden-10454688> (laatste bezoek op 11-06-2016).